

बुद्धभूमि नगरपालिकाको राजपत्र प्रकाशन सम्बन्धी कार्यविधि २०७४ को अनुसूची -२
दफा ४ तथा अनुसूची १ को भाग २ सँग सम्बन्धित

बुद्धभूमि राजपत्र

कपिलवस्तु

(स्थानीय राजपत्र)

खण्ड २

वर्ष ९

अंक ३१

मिति : साउन १ गते २०८१

स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा १०२ को उपदफा (२) बमोजिम बुद्धभूमि नगरपालिकाले बनाएको तल उल्लेखित बमोजिमको ऐन, कार्यविधि, निर्देशिका सर्वसाधारणको जानकारीका लागि प्रकाशन गरिएको छ ।

भाग - १

भाग- २

बुद्धभूमि नगरपालिकाको स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०८१

पारित मिति: २०८१।०३।०५ गते

प्रस्तावना:

स्वस्थ जीवन यापन गर्न पाउने नागरिकको नैसर्गिक अधिकारलाई आत्मसाथ गर्दै, व्यक्तिको शारीरिक, मानसिक तथा सामाजिक विकासको लागि स्वच्छ, स्वस्थ एवं सुरक्षित वातावरण र गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको अपरिहार्यतालाई मनन गर्दै, स्वास्थ्य सेवाबाट कुनै पनि नागरिक बन्चित हुने अवस्था आउन नदिन उपलब्ध स्रोत साधनको समुचित सदुपयोग गर्दै नेपालको संविधानले प्रत्याभूत गरेको निःशुल्क, आधारभूत स्वास्थ्य सेवा लाई स्थानीय तहमा व्यवस्थित, जनमुखी र प्रभावकारी बनाउनका लागि आवश्यक कानूनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले, बुद्धभूमि नगरसभाले यो ऐन बनाई लागु गरेकोछ ।

परिच्छेद १

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम, वितार र प्रारम्भ: (१) यस ऐनको नाम “स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०८१” रहेकोछ ।

(२) यो ऐन स्थानीय राजपत्रमा प्रकाशन भएपछि तुरन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा: विषय वा प्रसंगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा:-

- (क) “आकस्मिक उपचार सेवा” भन्नाले बिरामीको जीवन खतरामा परेको वा कुनै अड्ग अशक्त हुने अवस्थामा तत्कालै उपचार सेवाप्रदान गरी मृत्यु वा अशक्त हुनबाट जोगाउने उपचारात्मक सेवाहरू पर्दछन् ।
- (ख) “आधारभूत स्वास्थ्य सेवा” भन्नाले दफा (३) बमोजिमको सेवा सम्झनु पर्दछ ।
- (ग) “स्वास्थ्य सेवा” भन्नाले नगरबासीको स्वास्थ्य आवश्यकता पूर्तिका लागि राज्यबाट सुलभ रूपमा निःशुल्क उपलब्ध हुने प्रबर्द्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, निदानात्मक, उपचारात्मक र पुर्नस्थापनात्मक सेवा सम्झनुपर्छ ।
- (घ) “ऐन” भन्नाले बुद्धभूमि नगरपालिकाको स्वास्थ्य सेवा ऐन, २०८१ लाई सम्झनुपर्छ ।
- (ङ) “कार्यपालिका” भन्नाले बुद्धभूमि नगरपालिकाको नगर कार्यपालिकालाई सम्झनुपर्छ ।
- (च) “गैह्र सरकारी वा निजी स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले नगरपालिका क्षेत्रभित्र प्रचलित कानून बमोजिम सरकारको स्वीकृति र सञ्चालन अनुमति लिई गैह्रसरकारी तथा निजी लगानी वा स्वामित्वमा सञ्चालन गरेका स्वास्थ्य संस्था सम्झनुपर्छ ।
- (छ) “चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मी” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न सम्बन्धित परिषदबाट अनुमति प्राप्त सम्झनुपर्छ ।

- (ज) “जंक फुड” भन्नाले फ्याट, चिनी, अजिना मोटो र अत्याधिक रङ्ग वा नुनको अत्यधिक मात्रा भएको प्रशोधित तयारी खाद्य सामग्री बुझिनेछ ।
- (झ) “जनस्वास्थ्य निरीक्षक” भन्नाले जनस्वास्थ्य सम्बन्धी अनुगमनको लागि तोकिएको पदाधिकारी सम्झनुपर्छ ।
- (ञ) “नगरपालिका” भन्नाले बुद्धभूमि नगरपालिका सम्झनुपर्छ ।
- (ट) “नगरपालिका क्षेत्र” भन्नाले नगरपालिकाको भूभाग सम्झनुपर्छ ।
- (ठ) “प्रमुख” भन्नाले नगरपालिकाको प्रमुख सम्झनुपर्छ ।
- (ड) “सेवा प्रदायक” भन्नाले मान्यता प्राप्त शिक्षण संस्थाबाट स्वास्थ्य सेवाका विषयमा निश्चित योग्यता वा तालिम हासिल गरी सम्बन्धित परिषदबाट अनुमति प्राप्त स्वास्थ्य संस्थामा कार्यरत चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मी र सामुदायिक स्वास्थ्य कार्यकर्ता सम्झनुपर्छ र सो शब्दले स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न अनुमति प्राप्त स्वास्थ्य संस्थालाई समेत जनाउनेछ ।
- (ढ) “सेवाग्राही” भन्नाले स्वास्थ्य संस्थामा स्वास्थ्य सेवा लिने व्यक्ति सम्झनुपर्छ ।
- (ण) “स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष रूपमा प्रतिकूल असर” भन्नाले सम्बन्धित गतिविधिको प्रत्यक्ष नतिजा स्वरूप पीडित पक्षलाई शारीरिक वा मानसिक रोग लागेको, चोटपटक लागेको, अंगभंग भएको वा मृत्यु भएको सम्झनुपर्छ ।
- (त) “स्वास्थ्य संस्था” भन्नाले प्रचलित कानून बमोजित स्थापना भएका, इजाजतपत्र लिएका सरकारी, गैह्रसरकारी, निजी, सामुदायिक र सहकारी रूपमा संचालित दफा (६) र दफा (८) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थालाई जनाउनेछ ।
- (थ) “शाखा” भन्नाले नगरपालिकाको स्वास्थ्य तथा सरसफाई हेर्ने शाखा सम्झनुपर्छ ।

परिच्छेद २

आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा सेवा प्रदायक

३. **आधारभूत स्वास्थ्य सेवा:** (१) नगरपालिकाको कार्य क्षेत्रभित्र रहेको आधारभूत स्वास्थ्य सेवा पाउने हक भएको कुनैपनि नगरवासीलाई स्वास्थ्य सेवाबाट बञ्चित गरिनेछैन ।
- (२) प्रत्येक नगरवासी नागरिकलाई गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सहज र सर्वसुलभ पहुँच हुनेछ ।
- (३) प्रत्येक नगरवासी नागरिकलाई नेपाल सरकारले तोकेका देहायका आधारभूत स्वास्थ्य सेवाहरू निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक हुनेछ ।
- (क) खोप सेवा,
- (ख) नवजात शिशु तथा बाल रोगको एकीकृत व्यवस्थापन, पोषण सेवा, सुरक्षित मातृत्व सेवा, परिवार नियोजन, सुरक्षित गर्भपतन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सेवा
- (ग) सरुवा रोगसम्बन्धी सेवा,
- (घ) नसर्ने रोग तथा शारीरिक विकलाङ्गता सम्बन्धी सेवा,
- (ङ) मानसिक रोगसम्बन्धी सेवा,

- (च) लागु औषध तथा दुर्व्यसन व्यवस्थापन सेवा,
 (छ) जेष्ठ नागरिक स्वास्थ्यसम्बन्धी सेवा,
 (ज) सामान्य आकस्मिक अस्वस्थताको सेवा
 (झ) स्वास्थ्य प्रवर्द्धन सेवा,
 (ञ) आयुर्वेद तथा अन्य मान्यता प्राप्त वैकल्पिक स्वास्थ्य सेवा,
 (ट) नेपाल सरकारले नेपाल राजपत्रमा सूचना जारी गरी तोकेका अन्य सेवा,
 (ठ) नसर्ने रोग न्यूनीकरणका लागि फिटनेस सेन्टर / योग केन्द्र
- (४) नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको आधारभूत तथा उपचारात्मक स्वास्थ्य सेवासम्बन्धी मापदण्ड, सेवाहरूको विस्तृत विवरण, सेवा प्रवाहसम्बन्धी अन्य व्यवस्था र प्रक्रिया बमोजिम नगरपालिकाले उपदफा (३) बमोजिम आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको व्यवस्थापन गर्नेछ ।
- (५) नेपाल सरकारले निर्धारण गरेका उपदफा (३) बमोजिमका सेवामा स्थानीय आवश्यकता र उपलब्ध स्रोत साधनका आधारमा आवश्यकता अनुसार नगरपालिकाले निर्णय गरी आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको सूची थप गर्न सक्नेछ ।
- (६) उपदफा (३) मा उल्लेख गरिएका सेवाका अतिरिक्त तोकिएको वर्ग, समूह, लिङ्ग वा नगरपालिका क्षेत्रका नागरिकलाई तोकिए बमोजिमका अन्य स्वास्थ्य सेवा समेत नगरपालिकाले निःशुल्क उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

४. **आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदायक:** (१) नगरपालिका देहाय बमोजिमका सरकारी स्वास्थ्य संस्था तथा समुदायमा आधारित स्वास्थ्य कार्यक्रमबाट आधारभूत तथा अन्य स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित गर्न सक्नेछ ।

- (क) शहरी स्वास्थ्य केन्द्र
 (ख) स्वास्थ्य चौकी
 (ग) नगर अस्पताल
 (घ) रक्त सञ्चार केन्द्र
 (ङ) आयुर्वेदिक औषधालय
 (च) सार्वजनिक फार्मसी वा अस्पताल फार्मसी
 (छ) सामुदायिक अस्पताल
 (ज) शहरी स्वास्थ्य प्रवर्द्धन केन्द्र जनता स्वास्थ्य केन्द्र
 (झ) गाँउघर क्लिनिक
 (ञ) क्षयरोग / कुष्ठरोग उपचार केन्द्र
 (ट) पोषण पुर्नस्थापना केन्द्र
 (ठ) एच.आई.भि. युक्त संक्रमितहरूका लागि सामुदायिक हेरचाह केन्द्र
 (ड) नसर्ने रोग न्यूनीकरणका लागि फिटनेस सेन्टर / योग केन्द्र
- (२) आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नको लागि आवश्यकता अनुसार नगरपालिकाले निजी, गैरसरकारी, सहकारी र सामुदायिक स्वास्थ्य संस्थासँग सहकार्य वा साझेदारी गर्न सक्नेछ ।

(३) नगरपालिकाभित्र नेपाल सरकारले सञ्चालन गरेका वा आधारभूत स्वास्थ्य सेवा दिन भनि सम्झौता गरिएका स्वास्थ्य संस्थामा कुनै पनि नेपाली नागरिकलाई आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा बन्देज गरिने छैन ।

५. **नगरपालिकामा स्वास्थ्य शाखा:** (१) आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा यस ऐन बमोजिम स्वास्थ्य सम्बन्धी नगरपालिकाको अन्य गतिविधि सञ्चालन गर्नको लागि नगर कार्यपालिका मातहत एक स्वास्थ्य शाखा हुनेछ ।
- (२) कार्यपालिकाले स्वास्थ्य सेवा प्रवाह व्यवस्थित गर्न शाखा अन्तर्गत आवश्यकता अनुसार इकाईहरू बनाउन सक्नेछ ।

परिच्छेद ३

स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथा सञ्चालन

६. **स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथा सञ्चालन:** (१) नगरपालिका क्षेत्रभित्र आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा अन्य स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नको लागि नगरपालिकाले देहायका स्वास्थ्य संस्था स्थापना तथा सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।

- (क) नगर अस्पताल
 - (ख) शहरी स्वास्थ्य केन्द्र
 - (ग) स्वास्थ्य चौकी
 - (घ) सर्पदंश उपचार केन्द्र
 - (ङ) सामुदायिक इकाई
 - (च) आयुर्वेद औषधालय
 - (छ) रक्त सञ्चार केन्द्र
 - (ज) सार्वजनिक फार्मसी वा अस्पताल फार्मसी
 - (झ) सामुदायिक क्लिनिक
 - (ञ) शहरी स्वास्थ्य प्रवर्द्धन केन्द्र जनता स्वास्थ्य केन्द्र
 - (ट) गाँउघर क्लिनिक
 - (ठ) क्षयरोग / कुष्ठरोग उपचार केन्द्र
 - (ड) पोषण पुर्नस्थापना केन्द्र
 - (ढ) HIV संक्त मितहरूका लागि सामुदायिक हेरचाह केन्द्र तोकिए बमोजिमाका अन्य स्वास्थ्य संस्था
- (२) उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाको तहगत संरचना र सेवा तथा पूर्वाधारको न्युनतम मापदण्ड संघीय सरकारले तोकेबमोजिम हुनेछ ।
- (३) नगरपालिकामा स्वास्थ्य सेवा सञ्चालनको लागि आवश्यकता अनुसार प्रत्येक वडामा कम्तीमा एक स्वास्थ्य संस्था रहने गरी कार्यपालिकाले स्वास्थ्य संस्थाहरू स्थापना तथा सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।
- (४) नगरपालिकाले उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवाका अतिरिक्त तोकिए बमोजिमका अन्य सेवाको सुनिश्चितता गर्नेछ ।
- (५) हरेक स्वास्थ्य संस्थाले अनिवार्य रूपमा आफ्नै फार्मसी सञ्चालन गरी अत्यावश्यक निःशुल्क औषधिहरूको

नियमित उपलब्धता सुनिश्चित गर्नुका साथै अन्य आवश्यक औषधिहरू सुपथ मूल्यमा उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।

(६) औषधिसम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून बमोजिम हुनेछ ।

७. **स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन:** (१) नगरपालिकाको स्वामित्व रहेको स्वास्थ्य संस्थाको व्यवस्थापनको लागि देहाय बमोजिमको एक स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समिति रहनेछ:

(क) स्वास्थ्य संस्था रहेको सम्बन्धित वडाको अध्यक्ष	अध्यक्ष
(ख) महिला सदस्य मध्येबाट वडा समितिले तोकेको एक जना महिला सदस्य	उपाध्यक्ष
(ग) वडा समितिले छनोट गरेको सामाजिक स्वास्थ्य शिक्षा क्षेत्रमा कार्यशिल स्थानीय व्यक्तिहरू मध्ये कम्तीमा एक जना महिलाको प्रतिनिधित्व हुने गरी	दुई जना सदस्य
(घ) सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था प्रमुख	सदस्य सचिव

(२) समितिले आवश्यक देखेमा स्थानीय समाजसेवी, विज्ञ, किशोर, किशोरी वा कर्मचारीलाई समितिको बैठकमा आमन्त्रण गर्न सक्नेछ ।

(३) नगरपालिका प्रमुख स्वास्थ्य संस्थाको संरक्षक रहनेछन ।

(४) समितिको काम, कर्तव्य अधिकार र सोसम्बन्धी अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

८. **स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गर्न अनुमति लिनुपर्ने:** (१) नेपाल सरकारले निर्धारण गरेको मापदण्डका साथै तोकिएको प्रक्रिया पुरा गरेको एकिन गरी नगरपालिका क्षेत्रभित्र निजी, गैरसरकारी, सामुदायिक वा सहकारी संस्थालाई नगरपालिकाले देहाय बमोजिम स्वास्थ्य संस्था सञ्चालनको लागि इजाजतपत्र दिने सक्नेछ:

- (क) जनरल/ प्राथमिक अस्पताल
- (ख) नर्सिङ्गहोम
- (ग) निदान केन्द्र
- (घ) क्लिनिक
- (ङ) औषधि पसल
- (च) आयुर्वेदिक औषधालय / वैकल्पिक सेवा
- (छ) पुनर्स्थापना केन्द्र
- (ज) पोलिक्लिनिक
- (झ) मेडिकल ल्याब र डायग्नोष्टिक सेवा
- (ञ) सामुदायिक स्वास्थ्य हेरचाह केन्द्र
- (ट) नसर्ने रोग न्युनिकरणका लागि फिटनेस सेन्टर / योगकेन्द्र

(२) इजाजतपत्र प्राप्त नगरी गैरसरकारी वा निजी स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित कुनैपनि कार्य गर्न पाउनेछैन ।

(३) उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाले स्वास्थ्य संस्था सञ्चालनको अनुमति लिन वा नवीकरण गर्न दरखास्त दिनुपर्नेछ ।

- (४) उपदफा (३) बमोजिम दिइने दरखास्तको ढाँचा र तिर्नुपर्ने दस्तुर तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
- (५) उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्था दर्ता गर्दा शाखाले तोकिएको प्रक्रियाका साथै नेपाल सरकारले तोकेको प्रचलित मापदण्ड समेत पुरा भएको हुनुपर्नेछ ।
- (६) उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्था दर्ता तथा अनुमति दिनुपूर्व नगरपालिकाको स्वास्थ्य संस्था व्यवस्थापन समितिले आवेदन परेकोमा आवश्यक अनुगमन गरी तोकिएको मापदण्ड पुरा गरे नगरेको विस्तृत अध्ययन गरी नगरपालिकालाई तीस दिनभित्र मा सिफारिस गर्न पर्नेछ ।
- (७) उपदफा (१) बमोजिमका स्वास्थ्य संस्थाले तोकिएको व्यहोराको आवधिक प्रतिवेदन नगरपालिका समक्ष पेश गरी प्रत्येक आर्थिक वर्षमा दर्ता नवीकरणको लागि सिफारिस लिनुपर्नेछ ।
- (८) उपदफा (७) बमोजिम आवधिक प्रतिवेदन नियमित रूपमा नबुझाउने स्वास्थ्य संस्थाको नवीकरण तथा सिफारिस गरीने छैन ।
- (९) कुनै कारणले स्वास्थ्य संस्था बन्द गर्नुपर्ने वा नगरपालिका क्षेत्रबाट अन्यत्र सार्नुपर्ने भएमा नगरपालिकाबाट अनुमति लिनुपर्नेछ ।
- (१०) यो ऐन जारी हुनुअघि नगरपालिका क्षेत्रभित्र संचालित निजी वा गैरसरकारी स्वास्थ्य संस्थाहरू ऐन जारी भएको मितिले तीन महिनाभित्र नगरपालिका अनुमति लिई दर्ता गराउनु पर्नेछ ।
- (११) परम्परागत उपचार सेवा सञ्चालन गर्ने निकाय वा व्यक्तिले तोकिएको मापदण्ड र प्रक्रिया अनुरूप सेवा सञ्चालन स्वीकृति लिनुपर्नेछ ।

९. **दर्ता सिफारिस लिनुपर्ने:** (१) नगरपालिका क्षेत्रभित्र प्रादेशिक वा संघीय तहमा इजाजत पत्र लिई वा दर्ता भई सञ्चालन हुने निजीस्तरका स्वास्थ्य संस्थाले स्थापना, सञ्चालन र नवीकरणको लागि नगरपालिकाबाट सेवा सञ्चालन पूर्व अनुमति वा दर्ता र नवीकरण सिफारिस लिनुपर्नेछ । ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम अनुमति वा दर्ता सिफारिस लिने निजी स्वास्थ्य संस्थाले मापदण्ड बमोजिमका सर्तका अतिरिक्त आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा दश प्रतिशत शैयामा अनिवार्य रूपमा नगरपालिकाले सिफारिस गरेका असहाय, गरिब तथा विपन्न नागरिकको निःशुल्क शैया र संस्थाभित्र प्राप्त हुने ल्याब परिक्षण निशुल्क गर्नु पर्नेछ ।

परिच्छेद ४

स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन र गुणस्तर

१०. **गुणस्तर र पूर्वाधारको मापदण्ड पुरा गर्नुपर्ने:** (१) नगरपालिकाले स्वास्थ्य संस्थाको लागि नेपाल सरकारले बनाएको मापदण्ड बमोजिम सेवा गुणस्तर मापदण्ड र पूर्वाधार मापदण्ड निर्देशिका बनाई लागु गर्नेछ ।
- (२) नगरपालिका क्षेत्रभित्रका सबै स्वास्थ्य संस्थाले तोकिएको मापदण्ड अनुरूपको सेवा गुणस्तर पुरा गरेको हुनुपर्नेछ ।

११. **अनुगमन गर्ने:** (१) नगरपालिकाले दफा (८) बमोजिम संचालन अनुमति लिई सञ्चालन भएका स्वास्थ्य

संस्थाको चौमासिक अनुगमन, निरीक्षण तथा मूल्याङ्क गर्नेछ ।

(२) नगरपालिकाले गुणस्तरीय कायम गरे/नगरेको सम्बन्धमा आवश्यक ठानेमा अनुगमन समिति बनाई जुनसुकै बेला पनि नियमन, निरीक्षण र अनुगमन गर्न सक्नेछ ।

(३) अनुगमन क्रममा पूर्वाधार वा गुणस्तरको मापदण्ड पालना नगरेको पाईएमा अनुगमन समितिले वस्तु स्थितिको मुचुल्का बनाई आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्थामा सिलबन्दी गरी आवश्यक कारवाहीका लागि सिफारिस गर्नेछ ।

(४) नगरपालिकाले निरीक्षण, अनुसन्धान तथा अनुगमनबाट प्राप्त प्रतिवेदनका आधारमा आवश्यक निर्देशन दिने, मापदण्ड विपरित कार्य गरेमा संस्था बन्द गर्नेसम्मको आदेश दिन सक्नेछ ।

(५) नगरपालिकाभित्र स्वास्थ्य क्षेत्रको अवस्था, प्रगति विवरण र स्वास्थ्य संस्थाको अनुगमन प्रतिवेदन समेत सम्मिलित वार्षिक प्रतिवेदन तयार गर्नेछ ।

(६) उपदफा (५) बमोजिमको प्रतिवेदन प्रत्येक आर्थिक वर्ष अन्त्य भएको छ महिना भित्र कार्यपालिकाले नगरसभामा पेश गरी छलफल गर्नेछ ।

१२. सेवा शुल्क निर्धारण र पुनरावलोकन: (१) नगरपालिकाले संघीय सरकारले तोकेको मापदण्ड अनुसार नगरपालिकाभित्र को स्वास्थ्य सेवाको अधिकतम शुल्क निर्धारण तथा पुनरावलोकन गर्नेछ ।

(२) कुनैपनि स्वास्थ्य संस्थाले उपदफा (१) को प्रतिकूल नहुने गरी आफ्ना सेवाको शुल्क परिवर्तन गर्दा परिवर्तन गर्नुपर्ने आधार प्रष्ट खूलाई नगरपालिकालाई पूर्वजानकारी गराउनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम परिवर्तित निर्धारित शुल्कको सूची सबै सेवा ग्राहीले देख्ने स्थानमा राख्नु पर्ने छ ।

परिच्छेद ५

सरसफाई, स्वास्थ्यजन्य फोहोर व्यवस्थापन तथा स्वस्थ वातावरण

१३. सरसफाई तथा प्रदुषण रोकथाम: (१) कुनै पनि व्यक्ति वा निकायले कुनै पनि प्रकारको फोहोर नगरपालिकाले तोकेको स्थान बाहेक अन्यत्र फ्याँक्न पाउनेछैन ।

(२) नगरपालिका क्षेत्रभित्र जल, जमिन, वायु र ध्वनि प्रदुषणको रोकथाम गर्नु नगरपालिका क्षेत्रका सबै वासिन्दा, संस्था तथा निकायको जिम्मेवारी हुनेछ ।

(३) नगरपालिकाले जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पार्ने जल, जमिन, वायु र ध्वनि प्रदुषण रोकथामको लागि संघीय मापदण्ड अनुसारको स्थानीय मापदण्ड तथा निर्देशिका बनाई लागु गर्न सक्नेछ ।

(४) कसैले जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पार्ने किसिमले जल, जमिन, वायु र ध्वनि प्रदुषण गरेको पाइएमा नगरपालिकाले परिच्छेद (१४) बमोजिम कारवाही र सजाय गर्नेछ ।

(५) नगरपालिकाले सामुदायिक सरसफाई सम्बन्धी कार्यविधि र निर्देशिका बनाई लागु गर्नेछ ।

(६) फोहोरमैला व्यवस्थापनले मानव स्वास्थ्यमा परेको वा पर्न सक्ने असरको जाँच, परिक्षण तथा अनुसन्धान गर्ने अधिकार सम्बन्धित जनस्वास्थ्य अधिकारीसँग हुनेछ ।

(७) जाँच परिक्षणमा कुनै निकायमा फोहोरमैला व्यवस्थापन प्रभावकारी हुन नसकी मानव स्वास्थ्यमा प्रतिकूल

असर परेको भेटिएमा सम्बन्धित जनस्वास्थ्य अधिकारीले उक्त निकायलाई समयमै सचेत गराई आवश्यक कारवाहीका लागि सिफारिस गर्नु पर्नेछ ।

१४. **स्वास्थ्यजन्य फोहोर व्यवस्थापन:** (१) स्वास्थ्य सम्बन्धी फोहोरमैलाको छुट्टाछुट्टै सङ्कलन, पुनः उपयोग, प्रशोधन, विसर्जन र सोको सेवा शुल्क निर्धारण र नियमनको लागि नगरपालिकाले निर्देशिका बनाई लागु गर्नेछ ।
(२) नगरपालिकाले स्वास्थ्य क्षेत्रबाट निष्काशित फोहोरमैला व्यवस्थापनमा निजी तथा गैह्रसरकारी क्षेत्रसँगको सहकार्य र साझेदारी तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद ६

जनस्वास्थ्य निरीक्षण र प्रवर्द्धन

१५. **जनस्वास्थ्य निरीक्षण:** (१) नगरपालिकाले जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पार्ने गतिविधि र वस्तुबाट आमजनतालाई सुरक्षित गर्नको लागि त्यस्ता गतिविधि र वस्तुको अनुगमन, नियमन र नियन्त्रण गर्नेछ ।
(२) खाद्य, वातावरण, पानीलगायत जनस्वास्थ्यका अन्य पक्षहरूको गुणस्तर अनुगमन तथा निरीक्षण गर्न कार्यपालिकाले संघ तथा प्रदेशसँगको समन्वयमा आवश्यक मात्रामा जनस्वास्थ्य निरीक्षकहरू परिचालन गर्न सक्नेछ ।
(३) जनस्वास्थ्य निरीक्षणको क्रममा कुनै व्यक्ति वा संस्थाले यस ऐनको दफा (१३) र (१४) को उल्लंघन गरी जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पर्ने गतिविधि गरेको पाइएमा जनस्वास्थ्य निरीक्षकले वस्तुस्थितिको मुचुल्का बनाई उक्त गतिविधि तत्कालको लागि बन्द गराई कारवाहीका लागि सिफारिस गर्नेछ ।
१६. **खाद्यान्न तथा पानीको गुणस्तर:** (१) नगरपालिकाले संघीय र प्रादेशिक मापदण्डको आधारमा नगरपालिका क्षेत्रभित्र बिक्री/वितरण हुने खानेपानी तथा खाद्य सामग्रीको गुणस्तर मापदण्डका साथै त्यसका विक्रेता वा आपूर्तिकर्ताको लागि मापदण्ड बनाई लागु गर्नेछ ।
(२) नगरपालिकाले संघीय तथा प्रादेशिक तहबाट स्थापित खानेपानी तथा खाद्य सामग्री गुणस्तर मापदण्डको आधारमा स्थानीय मापदण्ड बनाई खानेपानी तथा खाद्य सामग्रीका विक्रेता तथा आपूर्तिकर्तालाई सञ्चालन अनुमति दिनेछ ।
(३) नगरपालिकाले नियमित रूपमा मापदण्ड पालना भए नभएको सन्दर्भमा जनस्वास्थ्य निरीक्षक खटाई अनुगमन तथा निरीक्षण गर्नेछ ।
(४) नगरपालिकाले योजना बनाई नगरपालिका क्षेत्रभित्र अस्वस्थकर खाद्य पदार्थको उपभोग निरुत्साहित पार्ने तथा सन्तुलित आहार सम्बन्धी चेतनामुलक कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछ ।
(५) नगरपालिकाले नगरपालिका क्षेत्रभित्र खानेपानीको गुणस्तर सुनिश्चित गर्न खानेपानीका स्रोतको उचित संरक्षण र अनुगमन गर्नेछ ।
(६) नगरपालिकाले खाद्य सामग्रीको उत्पादन तथा वितरणमा किटनाशक औषधि वा मानव स्वास्थ्यको प्रतिकूल हुने रसायनको प्रयोगको अनुगमन तथा नियन्त्रण गर्नेछ ।

(७) खाद्यान्न, मासु एवं पानी लगायतका उपभोग्य वस्तु उत्पादन, भण्डारण तथा बिक्री वितरण गर्नेले नगरपालिकाले तोकेबमोजिमको न्युनतम मापदण्ड अनिवार्य पालना गर्नु पर्नेछ ।

(८) उपदफा (७) बमोजिम तोकिएका मापदण्ड गल्ली, ठेला वा अन्य स्थान तथा साधनहरू प्रयोग गरी बिक्री वितरण गर्ने बिक्रेतालाई समेत लागु हुनेछ ।

(९) यस दफामा उल्लेखित संस्थाहरूले वितरण गर्ने खाद्य पदार्थले मानव स्वास्थ्यमा पारेको वा पार्न सक्ने प्रभावको जाँच परिक्षण र अनुसन्धान गर्ने अधिकार सम्बन्धित जनस्वास्थ्य अधिकारीसँग हुनेछ ।

(१०) उपदफा (९) बमोजिम जाँच परिक्षण गर्दा निरीक्षकले संघीय सरकार तथा प्रदेश सरकारले तोकेको मापदण्डलाई आधार बनाउनु पर्नेछ ।

(११) जाँच परिक्षणमा कुनै संस्थाले वितरण गरेको खाद्य पदार्थले मानव स्वास्थ्यमा प्रतिकूल असर पारेको वा कुनै व्यक्ति बिरामी परेको यथेष्ट प्रमाण भेटिएमा सम्बन्धित जनस्वास्थ्य अधिकारीले उक्त संस्थाको सञ्चालन अनुमति तोकेको समयका लागि कारवाही सिफारिस गर्न सक्नेछ ।

१७. अखाद्य पदार्थ, मदिरा तथा सुर्तिजन्य पदार्थको नियमन: (१) नगरपालिकाले सुर्ती, मदिरा तथा अखाद्य पदार्थलाई नियमन गर्न नेपाल सरकारले तोकेको मापदण्डलाई आधार मानी सुर्ती, मदिरा तथा अखाद्य पदार्थको बिक्री तथा वितरणलाई नियमन, नियन्त्रण तथा मर्यादित बनाउन मापदण्ड बनाई कार्यान्वयन गर्नेछ ।

(२) बिक्रेताले सुर्ती तथा मदिरा जन्य पदार्थ बिक्री वितरणका लागि नगरपालिकाबाट छुट्टै इजाजत पत्र लिनुपर्नेछ ।

(३) खाद्य पदार्थ बिक्री गर्ने बिक्रेतालाई पसलमा सुर्ती तथा मदिरा जन्य पदार्थ बिक्रीवितरण गर्न बन्देज लगाउनेछ ।

(४) सुर्ती तथा मदिराजन्य पदार्थ वितरण र प्रयोगमा नियन्त्रण एवं न्युनीकरण गर्न नगरपालिकाले निषेधित र बिक्री वितरणका लागि खुला क्षेत्र तोक्न सक्नेछ ।

(५) नगरपालिका क्षेत्रभित्र मदिरा, चुरोट, सुर्ती लगायत मानव स्वास्थ्यलाई गम्भीर असर गर्ने सामग्रीको विज्ञापन गर्न पाइने छैन ।

(६) अठार वर्ष मुनिका बालबालिका, गर्भवती र सुत्केरी महिलालाई सुर्तीजन्य वा मदिराजन्य पदार्थ बिक्री वितरण गर्न पाइने छैन ।

(७) विद्यालय लगायतका स्थानमा जंकफुडको बिक्रीवितरण, प्रचार र उपभोग निषेधित गरिनेछ ।

(८) उपदफा (७) बमोजिम निषेधित क्षेत्रमा जंकफुडको बिक्रीवितरण, प्रचार गरेको पाइएमा सम्बन्धित विद्यालय तथा त्यस्तो जंकफुडको बिक्रीवितरण वा प्रचार गर्ने व्यक्ति, संस्था वा दुवैलाई यो ऐन बमोजिम कारवाही हुनेछ ।

(९) विद्यालय, स्वास्थ्य क्षेत्र तथा सार्वजनिक क्षेत्रको एक सय मिटर वरपर मदिरा तथा सुर्तिजन्य पदार्थ बिक्री वितरण गर्न पाइने छैन ।

(१०) होटल, रेष्टुराँ, खुद्रा, मदिरा पसल लगायत तोकिएका स्थानमा नगरपालिकाले तोकेको समय बाहेक अन्य समयमा मदिराजन्य पदार्थ खुद्रा बिक्रीवितरण तथा सेवन गर्न पाइने छैन ।

परिच्छेद ७

स्वास्थ्य पूर्वाधार र जनशक्ति व्यवस्थापन

१८. **स्वास्थ्य पूर्वाधार र मापदण्ड:** (१) नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्राधिकारभित्रका स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध स्वास्थ्यसम्बन्धी भौतिक पूर्वाधारको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्नेछ ।
- (२) पूर्वाधार मापदण्डको आधारमा स्वास्थ्य संस्थाका पूर्वाधारको निर्माण तथा मर्मत सम्भार गर्नेछ ।
- (३) नगरपालिकाले नगरपालिकाको स्वामित्वमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूमा स्वास्थ्य संस्थाको वर्गीकरण तथा पूर्वाधार मापदण्ड अनुसार न्युनतम औजार उपकरणहरूको उपलब्धता सुनिश्चित गर्नेछ ।
१९. **जनशक्तिको व्यवस्थापन:** (१) नगरपालिकाभित्रका स्वास्थ्य संस्थामार्फत आधारभूत स्वास्थ्य सेवा प्रवाहको लागि देहाय बमोजिमको जनशक्ति रहेनछ ।
- (क) स्थायी
- (ख) करार
- (ग) अभ्यासकर्ता/अनुसन्धानकर्ता
- (घ) स्वयमसेवक/स्वयमसेविका
- (२) नगरपालिकाले स्वीकृत संरचना अनुरूपको आवश्यक जनशक्ति स्थायी र करार कर्मचारीबाट पदपूर्ति गर्नेछ ।
- (३) नगरपालिकाले जनशक्तिको क्षमता अभिवृद्धिको लागि संघीय वा प्रादेशिक तहका सम्बन्धित निकाय वा अन्य संस्थाको सहयोगमा आवश्यकता अनुसार तालिम तथा शिक्षण गराउनेछ । (४) नगरपालिका क्षेत्रभित्र स्वास्थ्यकर्मीहरूको लागि कार्यमैत्री वातावरण तथा पेशागत सुरक्षाको व्यवस्था गर्न पर्नेछ ।
- (५) जनशक्ति व्यवस्थापनसम्बन्धी अन्य व्यवस्था प्रचलित कानून र तोकिए बमोजिम हुनेछ ।
२०. **कार्यसम्पादन करार गर्नुपर्ने:** स्वास्थ्य सेवालाई प्रभावकारी बनाउन नगरपालिकाको कार्यविधि बनाई कर्मचारीहरू सँग छुट्टाछुट्टै कार्यसम्पादन करार गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद ८

विपद व्यवस्थापन र जनस्वास्थ्य निगरानी

२१. **विपद व्यवस्थापन संयन्त्र:** (१) नगरपालिकाले सम्भावित महामारी लगायतका जनस्वास्थ्य विपदहरूको पुर्वतयारी, जाँचपडताल, व्यवस्थापन र जोखिम न्यूनीकरणको लागि उपयुक्त संयन्त्र सहितको प्रबन्ध गर्नेछ । ।
- (२) सम्भावित महामारीको जोखिम पहिचान गरी तिनको रोकथामको लागि अन्य संस्था तथा निकायसँगको सहकार्यमा योजना बनाई कार्यान्वयन गर्नेछ ।
- (३) नगरपालिकाले महामारी र विपदबाट थप क्षति हुन नदिन नगरपालिकाको संयन्त्र परिचालन गर्न र थप सहयोगको लागि अन्य स्थानीय सरकार, प्रदेश र संघीय सरकारसँग अनुरोध गर्न सक्नेछ ।

२२. **स्वास्थ्य आपतकाल:** (१) महामारीका वा अन्य कुनै कारण जनस्वास्थ्यमा गम्भीर खतरा देखिएमा प्रमुखले

प्रदेश तथा संघीय सरकार सँग समन्वय गरी स्थानीय जनस्वास्थ्य अधिकारीको सिफारिसमा आफ्नो क्षेत्रभित्र स्वास्थ्य आपतकाल घोषणा गर्न सक्नेछ ।

- (२) उपदफा (१) बमोजिम स्वास्थ्य आपतकाल घोषणा गर्दा विस्तृत प्राविधिक जानकारी, कति समयका लागि हो र कुन कुन क्षेत्रमा लागु हुनेहो सो समेत स्पष्ट उल्लेख गर्नु पर्नेछ ।
- (३) स्वास्थ्य आपतकाल घोषणासम्बन्धी जानकारी सम्बन्धित सबैका लागि सार्वजनिक माध्यमबाट प्रचार प्रसार गर्नु पर्नेछ ।
- (४) स्वास्थ्य आपतकालको समयावधि, क्षेत्रलगायत अन्य पक्षहरूमा उपलब्ध तथ्याङ्क तथा सूचनाका आधारमा थपघट वा हटाउन सकिनेछ ।
- (५) स्वास्थ्य आपतकालको क्रममा रोगको रोकथाम र जनस्वास्थ्यमा परेको खतरा नियन्त्रणका लागि जनस्वास्थ्य अधिकारीको सिफारिसमा प्रमुखले जारी गरेका जनस्वास्थ्यसम्बन्धी आदेशहरूको पालना गर्नु सबैको कर्तव्य हुनेछ ।

परिच्छेद ९

औषधि तथा स्वास्थ्य उपकरणको खरिद तथा भण्डारण, वितरण, नियमन

२३. **औषधि खरिद, भण्डारण र वितरण:** (१) नगरपालिकाले निःशुल्क वितरण गर्ने वा फार्मसी मार्फत बिक्री गर्ने औषधिको सूची निर्धारण गरी औषधि तथा स्वास्थ्यजन्य उपकरणको खरिद, भण्डारण र वितरणको लागि नगरपालिकाले वार्षिक खरिद योजना बनाउनेछ ।
(२) उपदफा (१) बमोजिमको औषधि खरिद गर्दा सार्वजनिक खरिद ऐन र औषधि सम्बन्धि प्रचलित ऐन कानून बमोजिम हुनेछ ।
(३) स्वास्थ्य संस्थामा औषधि खरिद, आपूर्ति, भण्डारण तथा बिक्री गरिने औषधिको हकमा मूल्य निर्धारणको लागि निर्देशिका बनाई कार्यान्वयन गर्नेछ ।
२४. **निःशुल्क औषधि:** (१) नगरपालिकाले निःशुल्क औषधि नगरभित्रका सार्वजनिक स्वास्थ्य संस्था मार्फत मापदण्ड बनाई वितरण गर्नेछ ।
२५. **नियमन:** नगरपालिकाले संघीय तथा प्रादेशिक तहका प्रचलित कानून समेतलाई आधार मानी नगरपालिका क्षेत्रभित्र औषधिको बिक्री, वितरण तथा प्रयोगको नियमन गर्नेछ ।

परिच्छेद १०

साझेदारी र सहकार्य

२६. **साझेदारी र सहकार्य गर्नसक्ने:** (१) नगरपालिकाले आधारभूत तथा अन्य स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न तथा यस ऐनको कार्यान्वयन गर्न प्रचलित कानूनको अधीनमा रही आवश्यकता अनुसार स्थानीय, प्रादेशिक तथा संघीय तहमा कार्यरत निजी, सरकारी तथा गैरसरकारी संस्था तथा निकायसँग सहकार्य गर्न सक्नेछ ।

(२) सेवा प्रवाहको सुलभता वा खर्च न्यूनीकरणको लागि नगरपालिकाले अन्य स्थानीय सरकारसँग सहकार्य गरी आफ्नै क्षेत्रभित्र वा नजिकको पायक पर्ने स्थानीय तहमा संचालित स्वास्थ्य संस्थामार्फत सेवा प्रवाह गराउन सकिनेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको सहकार्य गर्न नगरपालिकाले अन्य नगरपालिकासँग लक्षित जनसंख्याको अनुपातको आधारमा वा सेवाग्राही संख्याको अनुपातको आधारमा खर्च बाँडफाँड गर्ने गरी संयुक्त सेवा सम्झौता गर्न सक्नेछ ।

२७. सेवा खरिद सम्झौता गर्न सक्ने: नगरपालिका क्षेत्रका बासिन्दालाई स्वास्थ्य सेवा सुनिश्चित गर्नको लागि नगरपालिकाले नगरपालिका क्षेत्रभित्र संचालित वा नगरपालिका आसपासमा पायक पर्ने स्थानमा संचालित निजी, गैरसरकारी, सामुदायिक, सरकारी वा सहकारी संस्थाले सञ्चालन गरेका स्वास्थ्य संस्थसँग सेवा खरिद सम्झौता गर्न सक्नेछ ।

२८. विद्यालय स्वास्थ्य सेवा: (१) नगरपालिकाले शैक्षिक निकाय तथा विद्यालयहरूसँग सहकार्य गरी विद्यालय स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्न विद्यालय नर्सको व्यवस्था गर्न सक्नेछ ।

(२) विद्यालय स्वास्थ्य सेवा र विद्यालय नर्स सम्बन्धी व्यवस्थाको प्रकृति र मापदण्डहरू तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

२९. घुम्ती शिविरसम्बन्धी व्यवस्था: (१) स्वास्थ्यसम्बन्धी घुम्ती शिविर वा सेवाहरू सञ्चालन गर्न शाखाबाट पूर्व अनुमति लिनुपर्नेछ ।

(२) घुम्ती स्वास्थ्य शिविर वा सेवाहरू प्रदान गर्दा पूरागर्नुपर्ने प्रक्रिया र मापदण्ड तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद ११

स्वास्थ्य सूचना प्रणाली र स्वास्थ्य प्रविधि, तथ्याङ्क र अभिलेख

३०. तथ्याङ्क सङ्कलन र अभिलेखिकरण: (१) नगरपालिकाले आफ्नो क्षेत्रमा रहेका घरपरिवारको स्वास्थ्यसम्बन्धी तथ्याङ्क र अभिलेख सङ्कलन गरी नियमित रूपमा अद्यावधिक गर्ने पद्धति विकास गर्नेछ ।

(२) नगरपालिका क्षेत्रभित्रका सबै स्वास्थ्य संस्थाले तोकिएको व्यहोराको रोग, बिरामी तथा सेवासम्बन्धी तथ्याङ्क र अभिलेख नगर एकिकृत स्वास्थ्य व्यवस्थापन सूचना प्रणालीमा नियमित रूपमा अद्यावधिक गराउनु पर्नेछ ।

(३) प्रत्येक स्वास्थ्य संस्थाले आफ्नो स्वास्थ्य संस्थामा जन्मेको शिशुको अभिलेख अनिवार्य रूपमा राख्नु पर्नेछ ।

(४) नगरपालिकाबाट इजाजतपत्र प्राप्त स्वास्थ्य संस्था वा अनुमतिप्राप्त स्वास्थ्यकर्मीले सङ्कलन गरेको स्वास्थ्यसँग सम्बन्धित व्यक्तिगत सूचना, कागजात तथा अभिलेखको गोपनीयताको सुनिश्चित गर्नु सम्बन्धित स्वास्थ्य संस्था तथा नगरपालिकाको दायित्व हुनेछ ।

(५) नगरपालिकाले स्वास्थ्यसम्बन्धी सूचनाहरू नियमित रूपले अद्यावधिक गरी सार्वजनिक गर्नेछ ।

(६) आपतकालिन जनस्वास्थ्यको सूचना नागरिकलाई यथासाक्य चाडै जानकारी गराउनु पर्नेछ ।

३१. जानकारी पाउने हक: (१) बिरामीलाई आफ्नो उपचारसम्बन्धी सम्पूर्ण जानकारी पाउने हक हुनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको जानकारी उपलब्ध गराउनु स्वास्थ्य सेवा प्रदायकको कर्तव्य हुनेछ ।

परिच्छेद १२

आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा

३२. आकस्मिक सेवाबाट बन्देज गरिने: (१) नगरपालिका क्षेत्रमा संचालित कुनै पनि स्वास्थ्य संस्थामा कुनै पनि बिरामी व्यक्तिलाई आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्न बन्देज गरिने छैन ।

(२) स्वास्थ्य सेवा प्रदायक वा स्वास्थ्यकर्मीले आवश्यकता अनुसार कुनै पनि व्यक्तिलाई जीवन रक्षा गरी स्थिर अवस्थामा ल्याउनेसम्म उपचार गर्नु प्रत्येक स्वास्थ्य संस्था एवं स्वास्थ्यकर्मीको दायित्व हुनेछ ।

(३) स्वास्थ्य संस्थाले आकस्मिक स्वास्थ्य सेवा व्यवस्थित गर्नको लागि बिरामीको अवस्थाको गम्भीरताको आधारमा वर्गीकरण गरी प्राथमिकता तोक्यो उपचार गर्न सक्नेछ ।

(४) उपदफा (१) को आकस्मिक उपचार खर्च व्यवस्थापन गर्नको लागि नगरपालिकाले छुट्टै आकस्मिक उपचार कोषको व्यवस्था गर्नेछ ।

३३. एम्बुलेन्स सेवा: (१) नगरपालिकाले आफ्नै स्रोतबाट वा अन्य संस्थासँगको सहकार्यमा एम्बुलेन्स सेवा सञ्चालन गर्नेछ ।

(२) शाखाले नगरपालिका क्षेत्रभित्र आधारित भई सञ्चालन हुने एम्बुलेन्सहरू नेपाल सरकार तथा नगरपालिकाले तोकेको मापदण्ड अनुरूप भए नभएको अनुगमन तथा नियमन गर्नेछ ।

(३) नगरपालिका क्षेत्रभित्र आधारित भई सञ्चालन हुने एम्बुलेन्सहरू संचालकले शाखामा दर्ता तथा वार्षिक नवीकरण गराउनु पर्नेछ साथै दर रेट नगरपालिकाले तोकेबमोजिम हुनेछ ।

(४) नगरपालिकाले अन्य स्थानीय सरोकारवालाहरूसँगको सहकार्यमा एम्बुलेन्स संजाल निर्माण गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (३) बमोजिम दर्ता तथा नवीकरण नभएका एम्बुलेन्स कार्यपालिकाले नियन्त्रणमा लिन सक्नेछ ।

परिच्छेद १३

प्रेषण तथा उपचार प्रणाली

३४. प्रेषण तथा उपचार प्रणाली: (१) स्वास्थ्य सेवा प्राप्त गर्नको लागि सेवाग्राही आफ्नो अनुकूल पायक पर्ने स्वास्थ्य संस्थामा उपस्थित हुन सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम उपचारको लागि आएको बिरामीलाई उपचार प्रदान गर्न नसकिने अवस्था भएमा त्यस्तो स्वास्थ्य संस्थाले त्यस्तो बिरामीलाई उपचार प्रदान गर्नसक्ने स्वास्थ्य संस्थामा प्रेषण गर्नु पर्नेछ ।

(३) नगरपालिकाले संघीय तथा प्रादेशिक कानून, नियम तथा मापदण्ड समेत ध्यानमा राखी विभिन्न स्वास्थ्य

संस्थामा हुने उपचार प्रणालीलाई संयोजन गर्न प्रेषण प्रणाली लागु गर्नेछ ।

(४) विपन्न नागरीक उपचार सहयोग संघ/प्रदेश र नगरपालिकाले तोकेबमोजिम हुनेछ

परिच्छेद १४

कसूर र दण्ड सजाय

३५. कसूर गरेको मानिने: (१) कसैले देहाय बमोजिम कार्य गरेमा यो ऐन अन्तर्गतको कसूर गरेको मानिनेछ ।

- (क) दफा (८) बमोजिम इजाजत पत्र नलिई स्वास्थ्य संस्था सञ्चालन गरेमा,
- (ख) स्वास्थ्य उपचार सेवा प्रदान गर्न इन्कार गरेमा,
- (ग) स्वास्थ्य संस्थाले आधारभूत स्वास्थ्य सेवा तथा स्वास्थ्य संस्थामा उपलब्ध हुने आकस्मिक उपचार नगरेमा,
- (घ) दफा (४६) बमोजिम सेवाग्राहीलाई समान व्यवहार नगरेमा,
- (ङ) सेवाग्राहीको गोपनीयता कायम नगरेमा,
- (च) स्वास्थ्यकर्मी वा सेवा प्रदायकलाई यो ऐन अन्तर्गतको कर्तव्य निर्वाह गर्न बाधा व्यवधान उत्पन्न गरेमा,
- (छ) स्वास्थ्यकर्मी वा स्वास्थ्य संस्थालाई यो ऐन बमोजिम सूचना वा जानकारी गराउनुपर्ने व्यक्तिले त्यस्तो सूचना वा जानकारी उपलब्ध नगराएमा,
- (ज) स्वास्थ्यकर्मी वा सेवा प्रदायकलाई जानीजानी गलत सूचना उपलब्ध गराएमा,
- (झ) स्वास्थ्यकर्मी वा स्वास्थ्य संस्थालाई झुक्याउन अर्को व्यक्ति भएको बहाना गरेमा,
- (ञ) यो ऐन तथा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, मापदण्ड, निर्देशिका तथा कार्यविधिबमोजिम जारी भएको सूचना पालना नगरेमा,
- (ट) दफा (१६) बमोजिम खाद्य पदार्थ तथा पानीको गुणस्तरका कारण जनस्वास्थ्यमा प्रतिकूल प्रभाव पारेमा,
- (ठ) दफा (१७) उपदफा (५) विपरीत कसैले विज्ञापन गरेको पाइएमा,
- (ड) यो ऐन तथा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियम, मापदण्ड, निर्देशिका तथा कार्यविधि विपरितको अन्य कुनै कार्य गरेमा ।
- (ढ) स्वास्थ्य उपचार उपलब्ध गराउने क्रममा सेवा प्रदायक र सेवा प्रदायक संस्थामा कानून विपरितका कार्यहरू (हातपात, दुर्व्यवहार, तोडफोड) गरेमा,
- (२) उपदफा (१) बमोजिमको कसूर गरेमा कसुरको मात्रा हेरी नगर प्रमुखले दश हजारदेखि पचास हजारसम्म जरिवाना गर्न सक्नेछ ।

३६. पुनरावेदन: यस ऐनको दफा (३५) बमोजिम नगर प्रमुखले गरेको सजाय उपर चित्त नबुझेमा पैंतिस दिनभित्र जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद १५

जनस्वास्थ्य बोर्ड

३७. **जनस्वास्थ्य बोर्डको गठन:** (१) नगरपालिकाले जनस्वास्थ्यसँग सरोकार निकायका उच्च अधिकारीहरू तथा विज्ञहरूको संलग्नता हुने गरी निम्नबमोजिमको जनस्वास्थ्य बोर्ड स्थापना गर्नेछ ।

(क) प्रमुख	अध्यक्ष
(ख) उपप्रमुख	उपाध्यक्ष
(ग) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
(घ) सामाजिक विकास समिति संयोजक	सदस्य
(ङ) कार्यपालिका सदस्य मध्ये एक जना महिला सदस्य	सदस्य
(च) कानून शाखा प्रमुख वा कानूनी सल्लाहकार	सदस्य
(छ) नगर अस्पतालको मे.सु.	सदस्य
(ज) नगर शिक्षा शाखा प्रमुख	सदस्य
(झ) शाखा प्रमुख	सदस्य सचिव

(२) **बोर्डको काम, कर्तव्य र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ:**

- (क) नगरपालिकामा स्वास्थ्य सुरक्षा, सम्बर्द्धन र सुधारसम्बन्धी नीति निर्धारण गर्ने,
 - (ख) स्वास्थ्य सेवाको क्षेत्रमा समानुपातिक वितरणको आधारमा प्राथमिकताका क्षेत्रहरू निर्धारण गर्ने,
 - (ग) राष्ट्रिय स्वास्थ्य योजना र नीति तर्जुमाको अनुसरण गर्ने गराउने,
 - (घ) जनस्वास्थ्यसम्बन्धी राष्ट्रिय रणनीति, ढाँचा वा नियमनहरूलाई नगरपालिकामा लागु गर्न सम्बन्धित क्षेत्र वा निकायलाई आवश्यक निर्देशन, समन्वय तथा अनुगमन गर्ने,
 - (ङ) रोगहरूको रोकथाम, प्रवर्धनात्मक कार्यलगायत जनस्वास्थ्यको सुधारसम्बन्धी कुनै पनि विषयमा प्रदेश तथा संघीय सरकार सँग आवश्यक सहयोग तथा परामर्श लिने ।
 - (च) तोकिए बमोजिम अन्य कार्य गर्ने ।
- (३) बोर्डसम्बन्धी अन्य कार्यविधि बोर्डले आफैले निर्धारण गरेबमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद १६

विविध

- ३८. **समन्वय गर्ने:** संघीय तथा प्रादेशिक अभियानमा नगरपालिकाले समन्वय र सहयोग पुर्याउनेछ ।
- ३९. **नियम बनाउन सक्ने:** यस ऐनको कार्यन्वयनको लागि नगरपालिकाले आवश्यक नियम बनाउन सक्नेछ ।
- ४०. **मापदण्ड र निर्देशिका बनाउन सक्ने:** यस ऐनको कार्यन्वयनको लागि नगरपालिकाले आवश्यक मापदण्ड र निर्देशिका बनाउन सक्नेछ ।
- ४१. **स्वास्थ्य कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने:** नगरपालिकाले लक्ष्य निर्धारण गरी योजना निर्माण, कार्यान्वयन, मूल्याङ्कन तथा समीक्षाको कार्यतालिका बनाई आवश्यकता अनुसार स्वास्थ्य/जनस्वास्थ्यसम्बन्धी प्रवर्धनात्मक, प्रतिकारात्मक, उपचारात्मक तथा पुनःस्थापनासम्बन्धी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।
- ४२. **आमा तथा शिशु सुरक्षा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने:** (१) नगरपालिकाले गर्भवती महिला, आमा र शिशुको

लागि पोषण तथा स्वास्थ्य सुरक्षा कार्यक्रमको सञ्चालन र पर्वर्द्धन गर्नेछ ।

(२) नगरपालिकाले योजना बनाई स्तनपान पर्वर्द्धनका कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछ ।

(३) नगरपालिकाले योजना बनाई नगरपालिका क्षेत्रभित्र कुपोषणको पहिचान, न्यूनीकरण ,रोकथाम, नियन्त्रण र व्यवस्थापन साथै अति कुपोषित बालबालिकाको पुनःस्थापनाको कार्यक्रम सञ्चालन गर्नेछ ।

४३. सामाजिक सुरक्षा र स्वास्थ्य बिमा: (१) नगरपालिका क्षेत्रका सबै बासिन्दालाई स्वास्थ्य बीमा ऐनले तोकेबमोजिम अनिवार्य स्वास्थ्य बिमामा आवद्ध गराउनु नगरपालिकाको दायित्व हुनेछ ।

(२) नगरपालिकाले सम्बन्धित निकायसँगको सहकार्यमा सामाजिक सुरक्षासम्बन्धी जनचेतनाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न सक्नेछ ।

(३) नगरपालिकाले आर्थिक रूपले विपन्न तथा तोकिएका अन्य लक्षित समूहको स्वास्थ्य बिमा गराउन र अन्य सामाजिक सुरक्षाका कार्यक्रममा सहभागी गराउन आर्थिक व्यवस्थापनको लागि प्रादेशिक तथा संघीय तहका निकायहरूसँग समन्वय गर्नेछ ।

(४) महिला, बालबालिका, किशोरकिशोरी, दलित, अपाङ्गता भएका व्यक्ति, अशक्त, ज्येष्ठ नागरिक, आर्थिक सामाजिक र शैक्षिक रूपमा विपन्न वर्ग र अन्य लक्षित समूहहरूका लागि कार्यविधि बनाई कार्यपालिकाले विशेष सामाजिक स्वास्थ्य सुरक्षा कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नेछ ।

(५) नगरपालिकाले विशेष संरक्षणको आवश्यकता भएका महिला, बालबालिका, ज्येष्ठ नागरिक, अपाङ्गता भएका, अशक्त र अन्य लक्षित समूहहरूका लागि प्रदेश तथा संघको समन्वयमा आवश्यक संरक्षणको व्यवस्था गर्नेछ ।

४४. सेवाग्राही कर्तव्य: (१) प्रत्येक व्यक्ति नियमित रूपमा आफुलाई पायक पर्ने स्वास्थ्य संस्थामा गई स्वास्थ्य परीक्षण गराउनु प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुनेछ ।

(२) आफ्नो स्वास्थ्यको सम्बन्धमा सचेत रहने र चिकित्सक तथा स्वास्थ्यकर्मीलाई मर्यादित एवं शिष्ट व्यवहार गर्नु नगरपालिकाभित्रका प्रत्येक नागरिकको कर्तव्य हुनेछ ।

(३) मानसिक स्वास्थ्य समस्या भएका व्यक्तिहरूलाई कसैले पनि बाँधेर राख्ने वा खोरमा थुन्ने जस्ता कार्य गर्न पाईने छैन ।

(४) उपदफा (३) बमोजिमका व्यक्तिहरूको बारेमा नगरपालिकालाई सूचना दिने, स्वास्थ्य संस्थामा लैजाने, उपचार गर्ने गराउने, उपचार खर्च दिने र स्वस्थ रहन तथा उपचार गर्ने कार्यमा सहयोग तथा सहजीकरण गर्नु प्रत्येक संरक्षकको दायित्व हुनेछ ।

४५. सेवा प्रदायक र स्वास्थ्यकर्मीको दायित्व: (१) नागरिकलाई शिष्ट र मर्यादित रूपमा स्वास्थ्य सेवा प्रदान गर्नु सेवा प्रदायकको दायित्व हुनेछ ।

(२) यस ऐन बमोजिम स्वास्थ्यकर्मीले उपचार गर्दा सबै सेवाग्राही प्रति समान व्यवहार गर्नु र भेदभाव नगरी सेवा दिनु सबै स्वास्थ्यकर्मीले कर्तव्य हुनेछ ।

आज्ञाले

चुरामणी पन्थी

प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत